КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА
ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

9 клас
Варыянт 2

Заданне 1. Супрацоўнікі музеяў займаюцца надзвычай складанай, але вельмі карыснай і цікавай справай і ўжываюць пры гэтым адпаведныя спецыяльныя словы.

Запішыце лексіку музейнай справы згодна з нормамі беларускага правапісу.

*Максімальная колькасць балаў – **6.***

Слова	Правільны варыянт напісання
р(а,о)знатыповыя экспанаты	
ік(а,о)награфічны	
тур(і,ы)нвентар	
экскурсан(тс,ц)кі	
рэгі(а,я)нальны музей	
гіст(а,о)рыяграфія	

Заданне 2. У музейнай справе важна правільна выбраць экспанаты для калекцыі і размясціць іх у такім парадку, каб яны дакладна адпавядалі гістарычнаму перыяду.

Лексічныя значэнні таксама павінны дакладна адпавядаць “свайму” слову. Вызначыце значэнні слоў і ўпішыце нумар правільнага значэння ў апошні слупок.

*Максімальная колькасць балаў – **6.***

Слова	Значэнні	№ значэння
дыван	1) прадмет мяккай мэблі для сядзення і ляжання, са спінкай і падлакотнікамі; 2) тканы, звычайна варсісты ўзорчаты выраб для ўпрыгожвання сцен, высцілання падлогі	
склон	1) нахіленая паверхня чаго-н.; пакаты спуск; 2) форма іменнай часціны мовы	
плётка	1) кароткі раменны плецены бізун, пуга; 2) неправераная або лжывая чутка	
плот	1) агароджа вакол чаго-н.; 2) бярвенне, звязанае ў адзін або некалькі радоў для сплаву па вадзе	
пранік	1) салодкае печыва з духмянымі прыправамі; 2) плоскі драўляны брусок з ручкай для выбівання бялізны ці абмалоту лёну	
нядзеля	1) адзінка вылічэння часу ад панядзелка да наступнай нядзелі ўключна; 2) сёмы дзень тыдня	

Заданне 3. Музеі захоўваюць матэрыяльную спадчыну беларусаў, пераносячы нас у свет дзівосных рэчаў, на якіх калісьці трымалася жыццё нашага народа. Фразеалогія ж прыадчыняе перад намі дзверы ў духоўнае мінулае нашых продкаў, паказваючы, як яны ўспрымалі свет, якімі каштоўнасцямі жылі. Таму веданне фразеалагізмаў – яскравае сведчанне прылучанасці чалавека да сваёй культуры.

Прадэманструйце, як вы валодаеце беларускай фразеалогіяй: у пададзеных фразеалагізмах вызначце прапушчаны кампанент, выбраўшы яго з прапанаваных у трэцім слупку. Насупраць абранага кампанента пастаўце ў апошнім слупку знак “+”.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

Фразеалагізм	Значэнне	Кампанент	+
не паказваць ...	‘не прыходзіць куды-н., не паяўляцца дзе-н.’	*твару*	
		фізіяноміі	
		носа	
		зубоў	
		аблічча	
забыць ...	‘перастаць бываць дзе-н., наведваць каго-н.’	*дарогу*	
		шлях	
		сцежку	
		адрас	
		дзверы	
залазіць у ...	‘незаконна карыстацца чужым дабром, абкрадваць каго-н.’	*кішэнь*	
		кашалёк	
		партманет	
		куфар	
		сейф	
... з’еў	‘набыў вялікі вопыт, навык у якой-н. справе’	*карову*	
		сабаку	
		ката	
		кіта	
		слана	
адным (адной) ... звязаны	‘аб’яднаны чым-н. агульным, непарыўным’	*ланцугом*	
		шнурком	
		шворкай	
		нітачкай	
		вяроўкай	
казка пра белага ...	‘бясконцае паўтарэнне аднаго і таго з самага пачатку; вяртанне да таго самага’	*ваўчка*	
		шашка	
		катка	
		бычка	
		галубка	

Заданне 4. Экспанаты ў музейных залах і на паліцах заўсёды размяшчаюцца на падставе дэталёвага ўліку суадносін паміж імі. Гэтаксама скрупулёзна мовазнаўцы вызначаюць адносіны вытворнасці паміж словамі.

Паспрабуйце і вы да кожнага прапанаванага дзеяслова дакладна падабраць адзін адпаведнік у якасці вытворнага ад яго слова. Гэта павінен быць просты прыметнік, які трэба запісаць у адпаведным радку табліцы.

Заўвага. Прыметнік можна падбіраць зыходзячы з любога значэння дзеяслова.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

трашчаць	
адкідаць	
абагачаць	
зыходзіць	
спаць	
муляць	

Заданне 5. Давайце пазнаёмімся з адным з найбольш цікавых беларускіх музеяў. Прачытайце тэкст пра мемарыяльны комплекс “Брэсцкая крэпасць-герой” і запоўніце ячэйкі табліцы зыходзячы з пастаўленай у кожнай ячэйцы задачы.

*Максімальная колькасць балаў – **6.***

Адным з самых папулярных турыстычных аб’ектаў Брэста, ды і ўсёй Беларусі, з’яўляецца сапраўдны музей пад адкрытым небам – мемарыяльны комплекс “Брэсцкая крэпасць-герой”.

Комплекс стаў помнікам подзвігу воінаў, якія першымі прынялі на сябе ўдар войск нацысцкай Германіі летам 1941 года. Крэпасць была ўзведзена ў 1830-х гадах і заняла ***чатыры астравы***[1]. Галоўны і самы вялікі – Цытадэль – быў акружаны суцэльнай двухпавярховай абарончай казармай даўжынёй амаль у два кіламетры і меў ***сотні казематаў***[2]. Усяго ў крэпасці было ***чацвёра варот***[3], 21 мост, звыш 6 кіламетраў абарончых валоў 10-метровай вышыні. Работы па яе ўдасканаленні ***вяліся з перапынкамі***[4], але так і не былі скончаны да Першай сусветнай вайны.

Гераічная абарона Брэсцкай крэпасці стала значнай падзеяй у гісторыі ***ўсяго беларускага народа***[5]. Каля Вечнага агню, ***што гарыць***[6] на плошчы Цырыманіялаў, пад гранітнымі плітамі пахаваны астанкі 962 абаронцаў крэпасці-героя. Мемарыяльны комплекс, які ўвекавечыў памяць аб іх подзвігу, быў адкрыты да 30-годдзя пачатку Вялікай Айчыннай вайны, у 1971 годзе. *(Паводле інтэрнэт-рэсурсаў.)*

I. Выпішыце слова, якое мае наступную будову: прыстаўка, корань, суфікс, канчатак, постфікс ____________________	II. Зборны лічэбнік запішыце словам у творным склоне ____________________	III. Выпішыце пераходны дзеяслоў II спражэння закончанага трывання ____________________
IV. Выпішыце ў пачатковай форме слова, утворанае складана-нульсуфіксальным (складана-бяссуфіксным) спосабам ____________________	V. Выпішыце займеннік, які не мае формы назоўнага склону, у прапанаванай кантэкстам форме і вызначыце яго склон ____________________	VI. Выпішыце ў прапанаванай кантэкстам форме лічэбнік, які ўжываецца ў значэнні займенніка ____________________

Заданне 6. Устанавіце адпаведнасць паміж выдзеленымі ў тэксце папярэдняга задання словазлучэннямі (спалучэннямі слоў) і іх характарыстыкамі. Адказ запішыце ў выглядзе спалучэнняў літар і лічбаў (напрыклад: А1Б2В3Г4). Улічыце, што не ўсе словазлучэнні (спалучэнні слоў) могуць адпавядаць акрэсленым патрабаванням, а таму могуць быць пазіцыі без правільнага адказу.

Характарыстыкі:

А – Дапасаванне, сінтаксічна несвабоднае.
Б – Складанае словазлучэнне.
В – Кіраванне з галоўным словам – лічэбнікам.
Г – Кіраванне з галоўным словам – назоўнікам.
Д – Прымыканне з галоўным словам – дзеясловам.
Е – Не словазлучэнне.

А		Б		В		Г		Д		Е	

Заданне 7. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Один из музеев Полоцка рассказывает об особенностях ручного ткачества на Поозерье. На Беларуси ткачество известно с глубокой древности, о чем свидетельствуют археологические находки (пряслица, отпечатки ткани на керамических сосудах, архаичные орудия труда). Это самый распространённый и старинный вид народного декоративно-прикладного искусства, непосредственно связанный с изготовлением одежды и предметов быта: покрывал, скатертей, полотенец и др. *(По материалам сайта www.tkach.polotsk.museum.by.)*

____

Заданне 8. Нарэшце мы паспрабуем зрабіць уласны віртуальны музей беларускай літаратуры і мастацтва.

Першая зала будзе прысвечана мастацкім сродкам выразнасці. Наша задача – аформіць вітрыну “Эпітэт”. З прыведзеных ніжэй “экспанатаў” выберыце неабходныя і пастаўце на патрэбнае месца, запісаўшы нумар “экспаната” на адпаведнай палічцы. Кожны з “экспанатаў” можна выкарыстаць толькі адзін раз.

Максімальная колькасць балаў – 6.

1 Ціхі і сіні блішча над хатай Неба прастор. Ціха гайдае ліпа над хатай Лісцяў узор. *Максім Багдановіч*	**5** Ад куточка вока, там, дзе кладзецца першая маршчынка <…> цягнуўся тоненькі шрам, хаваючыся пад <…> кудзеркай на скроні, – след дотыку смерці, след вайны. *Янка Скрыган*
2 Прыходзь, прыходзь жа поўным днём, Сваё мне шчасце дорачы, Пабачыш ты, мая любоў, – Аж сэрцу ў грудзях горача. *Пятрусь Броўка*	**6** Адзіны Віноўца чорных спраў, распраў Зямное і нябеснай кары. *Рыгор Барадулін*
3 Яго нахабныя і страшныя вочы гарэлі вясёлым шаленствам. <…> Чалавек, які сядзіць насупраць <…>, – страшны, вельмі небяспечны чалавек, драпежнік… *Уладзімір Караткевіч*	**7** Ты б мог прыйсці бярозкаю, што ссек, Мурашкаю, што сок з пянёчка выпіла. Ў істоце той, якою быць не выпала, Сябе адчуй хоць зрэдку, чалавек! *Аляксей Пысін*
4 Няма на імшарах палескіх скалістых аснежаных стром… За вёскай – лугі, пералескі, Бяскрайняе поле кругом. *Мікола Аўрамчык*	**8** І сабрала неба фарбы Колераў дзівосных... І дзе ёсць такія скарбы Гожства, сугалосся?! *Якуб Колас*

Эпітэт у вершы, напісаным 3-стопным амфібрахіем
Эпітэт і лексічная эпіфара
Эпітэт і рытарычнае пытанне
Эпітэт у празаічным творы
Эпітэт і зваротак
Эпітэты, што ўтвараюць антытэзу

Заданне 9. У нашым віртуальным музеі ёсць раздзел, прысвечаны творчасці Францішка Багушэвіча. Уважліва прачытайце прапанаваны урывак. На месцы пропускаў упішыце неабходную інфармацыю і папраўце памылкі там, дзе палічыце патрэбным (закрэсліце памылковыя сцверджанні і зверху напішыце правільныя).

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

У пачатку 1884 года Францішак Багушэвіч вярнуўся ў Вільню, дзе заняўся медыцынскай дзейнасцю і напружанай літаратурнай творчасцю.

Тое, што доўгі час па-беларуску пісалася таемна, склала першую кнігу паэта — ___________________________________, якую ён пад псеўданімам Гаўрыла з Полацка выдаў у Кракаве (Аўстра-Венгрыя) у 1891 годзе. А ў 1894 годзе выйшаў другі зборнік паэта – ___________________________________.

Тэматыка, праблематыка і пафас яго творчасці дастаткова разнастайныя. Так, верш “Хмаркі” ўяўляе сабой узор інтымнай лірыкі. Своеасаблівае творчае крэда Францішка Багушэвіча сфармулявана ў вершы “Мая дудка”, дзе дудка ўвасабляе сабой паэзію, якая павінна служыць тым, хто мае ўладу.

Ранняя смерць паэта ў 1900 годзе не дала здзейсніцца яго планам – выдаць чарговы зборнік твораў. Значэнне творчасці Францішка Багушэвіча заключаецца не ў колькасці ім напісанага, а ў велічнасці яго таленту!

Заданне 10. Прыйшоў час прыцягнуць увагу да нашага віртуальнага музея беларускай літаратуры і мастацтва. Распрацуйце для яго рэкламны пост, які прыцягне ўвагу вашых аднагодкаў. Ваша задача – цікава і арыгінальна расказаць пра перавагі віртуальнага музея і/або яго ўнікальныя магчымасці, згадаць хаця б двух беларускіх пісьменнікаў (асветнікаў) даўняй літаратуры (XI–XVIII стст.) і трох беларускіх пісьменнікаў XX стагоддзя, натхніць наведаць віртуальны музей менавіта вашых аднагодкаў (!). Выкарыстанне нестандартных ідэй, яркіх вобразаў, гумару вітаецца. Пост не павінен быць большым за 100 слоў. Поспехаў!

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*